

20. Черненко О. Перші дослідження Мізинської стоянки / О. Черненко // Сіверянський літопис. – 2008. – № 6. – С. 14–16.

21. Черненко О., Ясновська Л. Археологічні дослідження П.М. Добровольського на Чернігово-Сіверщині / О. Черненко, Л. Ясновська // Сіверянський літопис. – 1999. – № 5. – С. 34–40.

22. Черненко О.Є. Археологічна колекція Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського (1896–1948) / Чернігівський історичний музей імені В.В. Тарновського, Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України. – Чернігів, 2007. – 136 с.

Федусь Д.М. Музееведческая деятельность Петра Михайловича Добровольского

В статье сделана попытка проанализировать деятельность выдающегося историка и музееведа, председателя Черниговской архивной комиссии Петра Михайловича Добровольского (1871–1910).

Ключевые слова: Добровольский П.М., Черниговская архивная комиссия, Археологический съезд, исторический музей, музееведение.

Fedus D.M. Museological activity of Petro Mykhailovych Dobrovolskyi

The article attempts to analyze the work of an outstanding historian and museologist, leader of the Chernihiv archives Commission Dobrovolskyi P.M. (1871–1910).

Key words: Dobrovolskyi P.M., Chernihiv archives Commission, Archeological Congress, history museum, museology.

05.01.2019 р.

УДК 069(477-25)«192»

А.С. Яненко

**«ОЙ ЩЕ Й ДУЖЕ ДОВГО ТРЕБА ЧИСТИТИ
«АВГІЄВІ КОНЮШНІ»»: ЛИСТИ ІВАНА
ОЛЕКСІЄВА ДО ПЕТРА КУРІННОГО
ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ МУЗЕЙНОГО
ЖИТТЯ КИЄВА 1920-х рр.**

У статті залучено до наукового обігу листи Івана Миколайовича Олексієва до Петра Петровича Курінного, директора Лаврського музею культів та побуту/Всеукраїнського музейного городка. Висвітлено й прокоментовано різні аспекти музейного життя Києва, що згадуються адресантом, передовсім, господарська діяльність, ремонтні роботи та упорядкування території колишньої Києво-Печерської лаври, «квартирні» питання музейної інституції і шляхи їх вирішення, побут і повсякдення інтелектуалів у місті 1920-х рр., механізми адміністративного і політичного тиску на музеї та музейників за тоталітаризму тощо.

Ключові слова: епістолярій, Іван Олексієв, Петро Курінний, музейництво, Лаврський музей культів та побуту, Всеукраїнський музейний городок, Київ, 1920-ті рр.

Багатомірне музейне життя Києва 1920-х рр., аспекти функціонування окремих інституцій, життєві долі музейників-інтелектуалів, стан історико-культурних пам'яток, смаки й запити відвідувачів, вплив влади тощо залишає сучасним історикам гуманітаристики, зокрема музеєзнавства, широкий дослідницький простір. Пріоритетною джерельною базою для студювання цієї царини життя суспільства залишається, передовсім, обіжна ділова документація, на кшталт планів, звітів, офіційного листування, службових паперів тощо. Натомість досліджен-

*Лл. 1. Іван Миколайович Олексієв (1879–1937?)
[з родинного архіву Ірини Костянтинівни Калішевської,
онуки І.М. Олексієва]*

ня, здійснені на підставі аналізу щоденників, мемуарів чи епістолярної спадщини, де зафіксовано між іншим емоційну складову діяльності індивіда, з об'єктивних причин, репрезентовані незначною кількістю робіт [1]. У фокусі вивчення опинялися й листи, що відклалися у особовому архіві П.П. Курінного: Г.О. Станиціна на підставі епістолярію відтворила сторінки родинної історії Курінних [2], О.В. і М.О. Прині ввели до наукового обігу листи О.В. Якубського до П.П. Курінного [3].

Метою цієї розвідки є залучення до наукового обігу листів Івана Миколайовича Олексієва до Петра Петровича Курінного, директора Лаврського музею культів та побуту/Всеукраїнського музейного городка, як джерела з історії музейництва Києва 1920-х рр., різних аспектів функціонування інституцій та життя інтелектуалів за тоталітаризму.

Іван Миколайович Олексієв (Алексієв, Алексеев) народився 30 липня 1879 р. на Уманщині. Початкову освіту одержав в Уманській міській двохкласовій школі (1887–1892), професійну – у Київській військовій школі лікарських помічників (1892–1896), 1902 р. склав іспит на вчителя міської повітової школи, 1904 р. у Києві склав іспит за повний курс класичної гімназії, закінчив юридичний факультет Київського університету св. Володимира (1905–

Іл. 2. Учні та викладачі Першої української трудової школи. У першому ряду зліва направо Петро Курінний (4 й), Іван Олексієв (5 й), Кость Кржемінський (6 й). Умань. Перша половина 1920 х рр. [НА ІА НАН України, ф. 10, стр. 54]

1909), 1912 р. у Петербурзі склав іспит на право викладання фахових дисциплін у комерційних школах. Працював лікарським помічником у лікарнях та військових частинах Київської залоги (1896–1902), учителем математики тифліської (1902–1903) та київської (1903–1906) шкіл лікарських помічників, приватної середньої школи В. Покривницького у Києві (1906–1908), учителем математики, законодавства, політичної економії, економічної арифметики комерційних чоловічої і жіночої приватних шкіл/училищ С.М. Браїловського в Умані (1908–1912). Протягом 1912–1918 рр. І.М. Олексієв був фундатором і головою кураторської ради уманського комерційного училища товариства викладачів, керував господарським життям установи, викладав математику та фахові дисципліни. У 1917–1922 рр. був фундатором і головою шкільної ради Уманської Першої селянської гімназії імені Бориса Грінченка (з 1920 р. – Перша українська трудова школа), опікувався заснуванням закладу та подальшим господарським життям, викладав математику та техніку української мови. Був фундатором і головою шкільної ради уманських кооперативних курсів (Уманського кооперативного технікуму), керував господарством школи, викладав історію, теорію й практику кооперації, політичну економію, фінансове право, економічну арифметику (1920–1923), паралельно викладав математику у Першій трудовій та Уманській художній школах. Упродовж 1923–1926 рр. викладав дисципліни кооперативного та економічного циклу в Уманській кооперативній школі, техніку української мови на тимчасових курсах та у різних гуртках цивільних і військових установ. У 1925–1926 рр. працював інспектором з кооперації при уманському окружному відділі внутрішньої торгівлі та економістом-статистом окружної Спілки споживчих товариств Уманщини [4, арк. 116–117]. Підго-

тував кілька навчальних посібників і наукових розвідок з кооперації [5; 6; 7] (іл. 1). І.М. Олексієв, як і Курінні, входив до кола уманських інтелектуалів – членів міського осередку Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, утвореного 1914 р. [8, арк. 63–64зв.]. П.П. Курінний разом із І.М. Олексієвим учителювали у Першій українській трудовій школі (іл. 2). Припустимо, що саме в Умані між ними склалися дружні й довірливі стосунки. Іван Миколайович Олексієв у листі до дочки зазначав: «Моя праця в Умані з 1917 р. – шкільна, кооперативна, економічна, професійна провадилася одверто на очах всього суспільства, уникаючи всілякого сервілізму, і мала одну основну ідею – поширення і поглиблен-

ня української культури в найширшому розумінні слова. Мої родинні обов'язки в Умані щасливо перепліталися з роботою суспільною, бо, працюючи в відмічених галузях – шкільній, кооперативній, професійній, я втягав в коло своєї роботи і молодших членів нашого родинного колективу (сина і двох доньок) до будови тої української культури – в якості спершу учнів, а далі і молодших робітників. Матеріальні наслідки моєї праці чесно поверталися на користь родинного колективу, а громадська моя діяльність творилася на очах усіх громадян і, на мою думку провадилася без шкоди для кого будь, але ж з певною незалежністю і без домішки сервілізму. – Резюмуючи Уманську добу життя, можу сказати, – громаді і родині не шкодив, між обома лініями досягнув максимальної гармонії»¹ [9] (іл. 3). Навесні 1923 р. П.П. Курінний був запрошений О.П. Новицьким (ймовірно за рекомендацією Д.М. Щербаківського, учителя П.П. Курінного в Уманській класичній гімназії) обійняти адміністративну посаду до новоствореного музею на території Києво-Печерської лаври, і вже з 15 квітня 1924 р. був зарахований на посаду директора Лаврського музею. Керівник розпочав формувати кадровий склад очолюваної інституції, активно використовуючи свої знайомства, які склалися за часів його навчання й учителювання в Уманській гімназії та роботи в музеї Уманщини [10]. Серед тих, кого П.П. Курінний «перетягнув» до Києва, опинився і І.М. Олексієв, котрий з 1 січня 1927 р. обійняв посаду заступника директора Всеукраїнського музейного городка з господарських питань [11, с. 50]. «Київську добу існування» Іван Миколайович характеризував так: «Родинні обов'язки ускладнилися. Наблизилася вища школа. Зробилися тяжчими

1. Тут і далі цитати подано мовою оригіналу зі збереженням орфографічних, стилістичних, пунктуаційних особливостей.

матеріальні обов'язки... Самі громадські обов'язки набули, так би мовити, пасивного характеру. Від живої праці серед мас, я усунувся. Господарча праця в З[аповідни]ку була надзвичайно віддалена від попереднього збільшення елементів культури. Цю віддаленість я намагався компенсувати науковими розвідками по українській економічній історії. Мій робочий день в Києві ще далі збільшився проти Уманя» [9]. Свої посадові обов'язки І.М. Олексієв виконував до 2 квітня 1929 р., коли був заарештований, ймовірно, за звинуваченням в участі у роботі Уманського осередку СВУ [9; 12, с. 143–145]. У листі, написаному 12 серпня 1929 р. у свідчому корпусі Лук'янівської

Іл. 3. Петро Курінний (ліворуч у першому ряду), Іван Олексієв (праворуч у першому ряду), Кость Кржемінський (зліва на право третій у третьому ряду). Умань. Перша половина 1920 х рр. [З родинного архіву Ірини Костянтинівни Калішевської, онуки І.М. Олексієва]

в'язниці «в цегляній клітці площиною в 19 кв. сажнів, в якій томиться 50 людських істот, що соваються по камері, розмовляють, співають, сміються, сваряться, жартують, читають, пишуть, а взагалі заважають один одному», він зазначив: «до катастрофи, яка сталася 2 квітня 1929 р., я абсолютно не мав ніякого торкання. Не тому, що я, скажемо, не поділяв поглядів організації, а, простісенько, тому, що і про саму організацію я почув лише після ув'язнення. 10 річне заслання очевидно застосовано до мене по лінії уманської громадської праці. Невідомо, чи кара призначена за уманську працю через неправильну інформацію, чи за оцінку самої праці по суті» [9].

У особовому фонді П.П. Курінного Наукового архіву Інституту археології НАН України зберігається 10 листів і одна поштівка від І.М. Олексієва, що висвітлюють музейне життя інтелектуального центру УСРР (іл. 4).

Два листи і поштівка стосуються умов переїзду адресанта до Києва, очікувань, побоювань, з'ясування перспектив. 8 листів (з липня 1927 р. – по серпень 1928 р.) безпосередньо є «літописом життя музейного»: розкривають різні аспекти вирішення «квартирного» питання, поселення і переселення співробітників Лаврського музею/ВМГ, представників релігійної громади та ін.; розміщення на території колишньої Києво-Печерської лаври установ – хлібозаводу, друкарні, екскурсійної бази, музеїв ВУАН тощо; складання дефектних актів про стан архітектурних пам'яток; проведення поточних ремонтів із урахуванням необхідності збереження аутентичної забудови XVIII ст.; влаштування водогону і закріплення схилів; організація охорони території; вирішення питання встановлення радіоточки на Великій лаврській дзвіниці; перевірок Робоче-селянською інспекцією, фінансовим відділом, міською радою, Управлінням науковими установами НКО УСРР; критики зі сторони «пильної» громадськості у пресі; особистих непорозумінь, що виникали у середовищі музейників і т. д.

Археографічне опрацювання листування, що публікуємо, здійснено відповідно до усталених в Україні правил, враховано методичні рекомендації та напрацювання сучасної української едиційної археографії. Документи подано за хронологією, мовою оригіналу зі збереженням усіх орфографічних і стилістичних особливостей. Авторські помилки не виправлено. Скорочені слова, крім загальноживаних скорочень, розшифровано у квадратних дужках. Пунктуація аутентична.

Документ 1

Дорогий Петре Петровичу!

Безмірно вдячний Вам за Ваші турботи що до перетягнення мого до Києва, але ж, уважно взваживши всі про і контр, я все ж таки не можу відважитися рушити зараз же до Києва. Причини:

1) Мені треба обов'язково до Києва за для дітей не в цьому, а в 1925му, або й в 1926 році.

2) Виїзд мій тепер же може бути примушений або погіршенням мого загального стану в Умані, або дуже добрими і сталими умовами життя в Києві. Що до останнього, то умови дійсно дуже гарні. Пропозиції Ваші що до Музею і Архіву дуже реальні, але ж не треба забувати і загальних умов нашого існування. А майбутній недорід, а можливе скорочення штатів (нагадайте но Уманський Музей в 1923 і 1924 р.) і джерело життя зникло.

Що до погіршення мого стану в Умані, то треба гадати, що гірше бути, ніж воно було, вже не можна. Є деякі ознаки, що мене вже далі не будуть чіпати, а тому я зможу прожити цей рік або два без особливих погіршень.

3) Коли б я тепер же переїхав до Києва, моє б становище з дітьми погіршало б, бо Галі довелось б ходити або їздити з Лаври в яку будь трудову українську школу, скажімо, 1-шу аж яких верст 5. 4) Ліквідація моїх майнових відношень в Умані загрожувє мені майже повним зубоженням.

Лл. 4. Підписи І.М. Олексієва і П.П. Курінного. 1927 р.
[З колекції НКПІКЗ]

5) Я б все ж таки не зважився «спалити своїх Київських Богів» на цей рік, коли б мав змогу приїхати в Київ зараз на вчительські курси. Я навіть просив Вч[ительську] спілку командирувати мене на курси, але ж з'ясувалося, що командировки дає ІНО², а до неї звертатися мені не хочеться. До того ж т. Налімов викликав мене в Окр. викон. Ком і запропонував прийняти в липні участь в обслідуванні кооперації на Уманщині, а від такої пропозиції відмовлятися незручно. Т. ч. всі обставини склалися так, що в цьому році мені «рипатися» до Києва неможливо.

А тому, Петре Петровичу, вибачте щиро, що я не прийму участь в цьому році в налагодженні господарчих справ Лаврського музею. Заспокоюю себе думкою, що ще й через рік буде над чим попрацювати. Бажаю Вам повного щастя.

Міцно тисну Вашу руку.

Ваш Ів. Олексієв [13, арк. 3–4зв.].

Документ 2

Любий Петре Петровичу!

Ще 14–XII одержав Ваше запрошення від 13–XII–26 ч. 941, але ж і досі не можу остаточно вирішити справу в той чи інший бік. Вам може це здаватися дивним і навіть з мого боку некоректним, адже ж я дав Вам свою згоду, але ж не так легко остаточно вирішити справу та порвати многолітнє коріння, що вкоренило мене в Умані. Щодня думаю про справу і ніяк не можу перейти рубікону.

Кінець кінцем я порушив свою обіцянку, не виконав Вашої пропозиції негайно надіслати свою заявку й життепис, і таким чином вважаю, що Ви цілком вільні від усяких до мене зобов'язань і можете цілком вільно вишукувати собі іншого робітника. Коли ж Вам ще не обридло вовтузитися зі мною, то я міркував би так – приїхати до Києва на 25–XII (субота) і ще раз з Вами цілком щиро розібрати всі умови і можливості моєї праці в Києві (витрати на приїзд цілком мої). А питання, які мене особливо цікавлять, є такі:

- 1) про точний обсяг і план праці
- 2) про штат господарчих співробітників та персональний склад їх;
- 3) приблизна кількість щоденної праці
- 4) про степінь відповідальности
- 5) про відношення до справи музейної охорони.
- 6) Про відношення до Інсп[ектури] Нар[одно]ї Освіти,
- 7) Про тверді перспективи на майбутнє та можливість скорочення по принципу ощадности

2. Інспектура народної освіти.

8) Про квартиру та платню (почати)

9) Про можливість праці «для душі» особливо.

На випадок Вашої згоди черкніть негайно листівку мені я 25–XII прибуду до Києва. Щиро прошу вибачити за зайві турботи. Прошу передати привітання від мене й Серафіми Ізмаїловни³ Зінаїді Олександрівні⁴ й Тані⁵

Ваш Ів. Олексієв

19–XII–26

м. Умань. Старо-Прорізна вул. ч. 2 [13, арк. 9–9зв.].

Документ 3

Дорогий Петру Петровичу!

Вирішив двинутися. Завтра 29–XII в середу виїжджаю. Дуже прошу дати розпорядження підготувати 2 кімнати і поставити мінімально необхідну меблю – стіл, 2 стільці, ліжко, [нерозб.], умивальник. Ваш Ів. Олексієв.

Привіт Вам і Зін[аїді] Олек[сандрівні] від Сераф[іми] Ізм[аїловни]

28–XII–26 [13, арк. 8зв.].

Документ 4

Київ

29–VII–27 р.

Дорогий Петре Петровичу!

Не писав Вам досі тому, що, власне кажучи, і часу небагато минуло з Вашого візду – лише тиждень, а, друге, не дуже сподівався, що лист своєчасно добіжить до Володарки⁶, а тому рехтувався на Умань – столицю. Починаю літопис життя Музейного.

Справа зовнішньої охорони, як завжди з Вашим виїздом, мене дуже хвилювала, бо залишалося лише 2 охоронники – Любченко⁷ та Олексієнко⁸, а тому з 20–VII я прилучив до постійної варти біля Музею ще одного з 3^х ночних вартових монахів, що висилаються старо-слав[янською] громадою⁹, в якості підвартового та наказав комендантам добре доглядати за вартою біля св. Воріт. До того ж 26–VII повернувся до роботи ще й Михайло Брацлавський¹⁰, і тепер варти мають більш менш солідний вигляд; крім постійного підвартового монаха вартують охоронники з 8 г. в. до 12 г. н. 1; з 1 до 4^х – два і з 4^х до 6 4 дні по двоє, а 2 дні по одному. Надалі намічаємо установити систему зв'язку між всіма вартами. Бракує часу для наради.

3. Дружина І.М. Олексієва.

4. Дружина П.П. Курінного.

5. Дочка П.П. Курінного.

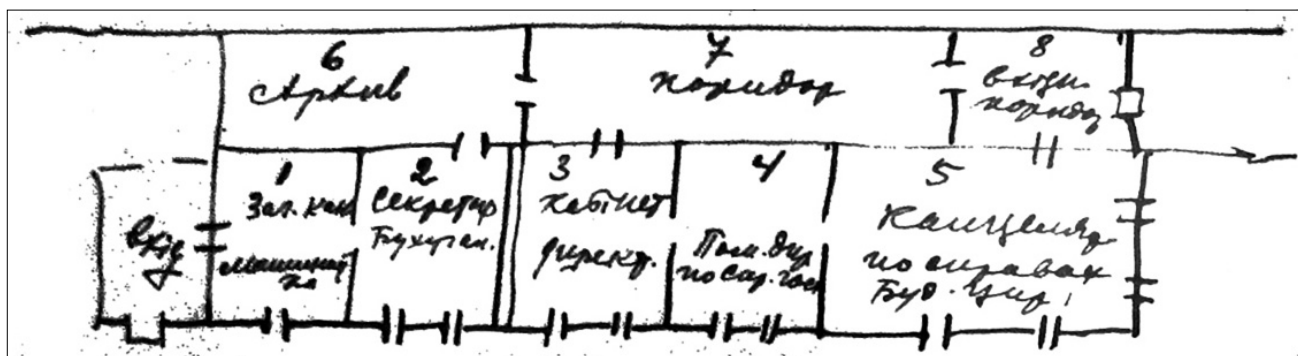
6. Улітку 1927 р. П.П. Курінний разом зі співробітниками Соціально-історичного музею Уманщини брав участь у дослідженні пам'яток трипільської культури в околицях с. Володимирівка (Кіровоградська обл., Новоархангельський р-н) [14, с. 343].

7. Євтух Ларіонович Любченко, охоронник у Лаврському музеї з жовтня 1926 р. [11, с. 48].

8. Аврам Вакулович Олексієнко, охоронник у Лаврському музеї з жовтня 1926 р. [15, арк. 132].

9. Йдеться про релігійну громаду РПЦ, яка існувала на території Києво-Печерської лаври. Старослов'янська громада (офіційно зареєстрована з 1920 р. церковна сільськогосподарська община «Трудолюбіє») з середини 1920-х рр. співіснувала з громадою Української синодальної (обновленської) церкви (живоцерковників, обновленців).

10. Михайло Степанович Брацлавський, охоронник у Лаврському музеї з жовтня 1926 р. [11, с. 48].

Лл. 5. Схематична замальовка Економічного корпусу Києво-Печерської лаври з листа І.М. Олексієва [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/2, арк. 14зв.]

В справі протипожежній намітив план установки по 1 пожежному крану з брандспойтом в I¹¹ та II¹² корпусах [...] викликали з Комгоспу пожежного інспектора для остаточного вироблення плану, інспектора обіцяли надіслати на 25–VII, але ще й досі не з'явився, збираюся послати нагадування.

В справі ремонтній – устаткували електрику у [П.П.] Потоцького¹⁵, ремонт 30го корпусу¹⁴ – побілка закінчується; Іполит Владиславович¹⁵ відмовився від кольорового фарбування стін і обмежується побілкою з ультрамарином. Викликали окр[ужного] інженера і тепер маємо 7 затверджених дефектних актів: корп. 7¹⁶, 30, 12¹⁷, бруки, дахи, мазепинські стіни і підпорну стіну біля 30 корпусу. Бартоломі Іванов¹⁸ працює без перебоїв, зараз готує кошторис рем[онту] 29го корпусу та вбіральні біля 45 корпусу, останній ремонт дуже серйозний. Звільнено вже майбутнє помешкання канцелярії в 7му корпусі і скоро гадаємо приступити до її побілки. Ол.Ів. Баланіну¹⁹ оселили на II поверсі електр станції – квартирою цею вона дуже задоволена. Звільнив квартиру (над кол. кульковою майстернею) Беньмінсон, квартира теж дуже добра.

В справі бухгалтерській. Завели з часу передачі каси Ол. Як.²⁰ подрібну касову книгу, яку Гриць веде дуже акуратно кожен день – ажур. Касіром перебуває Василь Григорович²¹,

до закінчення касової книги вів свою систему окремим конвертиків на кожне одержання і видачу, якою системою додавав собі багато турбот, тепер, з підведенням касової книги перевів «об'єднання» каси і заспокоївся.

До речі детальне ведення касової книги стало нам у великій пригоді. Спілка Комунальників не залишає нас в спокої. 23–VII в 3 г. дня до нас з'явився представник РСІ²² – член міськради т. Петров для ревізії. Причина ревізії – скарга комунальників: 1) що у нас повинні бути зловживання з квартплатнею по будинкоуправлінні; 2) що у нас працюють монахи. Обидва пункти нам давно відомі.

Ревізія була не дуже довга. Цілий робочий день у неділю, 24–VII–27 р. З огляду на те, що у нас вже була переведена ревізія фін[ансового] відділу 19–30–VI–27, він взяв за вихідний пакт твердження того акту, що касові операції у нас в порядку, перевірів детально нашу касову книгу, книгу квітанцій будинкоупр[авління], книгу персональних рах[унків] і квартирно-реєстраційну та тарифікаційну книги перевірів їх взаємний зв'язок і склав задовільняючий акт. Про монахів зазначив в акті список наших співробітників монахів, а я зазнайомив його з актом інспектора праці, листом [Х.Г.] Раковського та Вашим відношенням в цій справі до Спілки Робос²³, останні два документи в копіях прикладені до акту.

В справі видавничій Василь Григорович Ляскоронський щодня здається відвідує друкарню. Вже зроблено відбитки чотирьох авторів²⁴ [К.В.] Мощенко²⁵, [В.В.] Дубровського²⁶, [В.Г.] Ляскоронського та [Ф.Л.] Ернста²⁷.

Не знаю, чи звернули Ви увагу на надруковану в Пролетарі

11. Будинок намісника. У 1920-х – на початку 1930-х рр. тут знаходився відділ/секція/фонд письма й друку.

12. Будинок митрополита. У 1920–30 рр. тут розташовувалася адміністрація Лаврського музею культур та побуту/ВМГ.

13. Йдеться про корпус № 6 (келії клірошан), де з 1926 р. проживав Павло Платонович Потоцький і розташовувався структурний підрозділ ВМГ «Музей України. Збірка П.П. Потоцького» [16].

14. Іконописна школа та майстерня. У цьому корпусі діяв Музей архітектури ВМГ.

15. І.В. Моргілевський з жовтня 1926 р. обіймав посаду завідувача музею архітектури [11, с. 48].

16. Економічний корпус.

17. Ковнірівський корпус.

18. Бартоломі (Бартоломі), ймовірно, В'ячеслав Володимирович Іванов (у чернецтві Варфоломій, у схимі Пімен). У лютому 1918 р. став послушником КПЛ у креслярській майстерні при економічному відомстві, з березня 1918 р. призначений лаврським архітектором і завідувачем лаврської електростанції та каналізації, 1923 р. працював інженером на Лаврській електростанції [17, с. 1047–1048].

19. Олександра Іванівна Баланіна з 4 червня 1927 р. почала працювати у ВМГ на посаді технічного робітника, у подальшому обійняла посаду лектора [11].

20. Ольга Яківна Нікітенко (Никитенко, Микитенко), секретар-бухгалтер ВМГ [18, арк. 9–9зв.].

21. Василь Григорович Ляскоронський (1859–1928) працював на посаді завідувача нумізматичного відділу у Лаврському музеї культур та побуту/ВМГ з листопада 1923 р. [11, с. 48].

22. Робоче-селянська інспекція – орган державного контролю в УСРР/УРСР.

23. Профспілка робітників освіти.

24. Йдеться про друк видання «Український музей», зб. 1 [19].

25. Кость Васильович Мощенко (1876–1963), завідувач відділу станкового малярства Лаврського музею/ВМГ з травня 1925 р. [11, с. 48].

26. Василь Васильович Дубровський (1897–1966), інспектор охорони пам'яток культури в Управлінні наукових установ НКО УСРР (1925–1929) [20].

27. Федір Людвігович Ернст (1891–1942) з кінця 1917 р. обіймав посаду ученого інструктора Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтв і старовини, у 1926–30 рр. – київський крайовий інспектор охорони пам'яток історії та культури при НКО УСРР, протягом 1923–33 рр. завідував художнім відділом ВІМІШ [21].

тарській Правді замітку, що Політ. освіта випускає брошуру Ершова «Провідник по Лаврі»²⁸, чи не здається Вам, що такий «Провідник» доцільніше було б випускати Музеєві.

Справи суто музейні йдуть нормально. Повернулася з відпустки Марія Олексіївна²⁹; з 1 серпня щодня крім п'ятниці і суботи відкрито два відділи – культів та шиття. Окр. Викон. Ком. надіслав нам два своїх протоколи. Один про припинення чинності писаної умови Хліб заводу Сорабкопу³⁰ на оренду 11 корпусу з 1–VII–27 р. з правом нашим укласти нову умову до 1–V–28 р., з якого часу хліб завод повинен виселитися. Напишіть, який розмір оренди місячної Ви хотіли б встановити. Другий протокол, про те, що впорядкування каналізації ми повинні взяти на себе і підняти клопотання перед Н[аркоматом] О[світи] про негайну асігновку коштів.

Відбулася комісія в справі майбутньої долі фортеційних валів. Василь Григорович [Ляскоронський] брав участь в комісії. Комісія постановила, що вали повинні передати до інспекції охорони пам'яток культури. До нас надіслано акта комісії, до якого додано дев'ять вдалих фотографічних знімка про головніші пошкодження фортеці та валів. Садовий орендар наш, Тернов, спокійно орендує садки, вніс вже 352 карб., хоча й вексель на 100 карб ще не дав. Умовляємося з ним здавати йому на комісію фрукти, що будемо одержувати з натуральної оренди садків.

Квартирю Вашу Хведір щодня провітрює.

У Губерів³¹ очевидно відбувається родинна трагедія. Губерша сього дня з 5 год. ранку кудись зникла разом з дитиною і досі її не розшукано.

Посилаю Вам відношення НКО з анкетною.

Низенький поклон від мене й Серафіми Ізмаїловни Вам і Зінаїді Олександрівні

Ваш Ів. Олексієв.

P.S. В мент закінчення листа з'ясувалося, що ввечері Губерша знайшлась [13, арк. 10–12зв.].

Документ 5

2–VIII–1927

у Києві

Дорогий Петре Петровичу!

Згідно проханню Василя Григоровича [Ляскоронського] надсилаю Вам коректу Ваших статтів з «Музейного Збірника»³², поправте та скоренько поверніть.

Користуючися випадком, пишу Вам про останні нови-

28. Йдеться про видання: Ершов Б. Києво-Печерська лавра: Провідник екскурсанта / переклав з рос. Т. Б.; За заг. редакцією та з матеріалів Кабінету Антирелігійної пропаганди Будинку Комуністичної Освіти Агітпропвідділу Київського Окркому КП(б)У. – К.: Вид-во Лекц.-екскурс. бюро Київ. округи політосвіти, 1927. – 40 с. – (Б-ка екскурсанта; Ч. 2).

29. Марія Олексіївна Новицька (1896–1965) з 1924 р. працювала у відділі шиття й тканини Лаврського музею культів та побуту, з лютого 1928 р. стала завідувачкою відділом шиття й тканини ВМГ [22].

30. Всеукраїнська спілка робітничих споживчих кооперативів (Союз робочих кооперативов – рос.).

31. Іван Михайлович Губер працював у Лаврському музеї ковалем з листопада 1923 р., Василина Іванівна Губер – прибиральницею з листопада 1926 р. [11, с. 48–49].

32. Йдеться про «Український музей», зб. 1.

ни нашого музейного життя.

Старо-слав'янська громада збирається округляти свої володіння орендні: біля дворянської кухні, що тримають вони в оренді, хочать брати ще другу половину, де міститься пекарня (там де Ви знайшли мальовані кахлі), мають на увазі розплату живою силою, але ж ми погоджуємося лише або в більшій частині на силу кваліфіковану; гадають приєднати до свого притулку (в 68 кор[пусі]) ще дві кімнати (з яких одна напівтемна), погоджуються в півпідвал під старо Лаврською лікарнею (де міститься екскурс база)³³ своїх куховарок з 31 корпусу, а там, як Ви вже знаєте, можна буде оселити [П.А.] Дзюса³⁴ з його малярною майстернею. Кінчаємо сортувати депозити по будинкоуправлінню, набрали їх до 500 крб. і гадаємо приступити до починки ринв та латаття дахів, з вчорашнього дня вже закинули на дах Сільвестра.

На жаль у мене з Васильом Григоровичом [Ляскоронським], як на зло, підряд два дні – в неділю і понеділок (1–VIII) сталося аж два конфлікти на ґрунті сепаратних розпоряджень Василя Григоровича без одержання попередніх інформацій у мене (по лінії господарчій) одно торкається «переселенчеської» політики по 24^{му} корпусу³⁵, а друге з приводу відомих Вам гастролів кіз до полісадників, де поховано Данила Михайловича³⁶. Обидва конфлікту здається локалізовано. Подобиці їх я Вам розкажу при побаченні, а Вас прошу ні в якому разі не писати про це Василю Григоровичу [Ляскоронському], щоб його не хвилювати.

Вчора (1–VIII) до нас з'явився новий контрольор від Фін[ансового] Відділу (В.Ф. Бранчинець) для додаткового ознайомлення по де-яких пунктах акту 16–29–VI–27 р. (Сулова). Головні пункти: дотація – розрахунки по дотації з [П.П.] Потоцьким (залізо) та з [В.А.] Шугаєвським³⁷, якому видано з дотації 625 карб, безплатні квартирі і т. п. З метою одержати точні документальні данні контрольор відклав свій візит до повернення з відпустки Ольги Яковлевни [Нікітенко], себто до 15–VIII.

З розмови з новим котрольором я зробив висновок, що контрольор попередній по де-яких пунктах свої заключення зробив досить «двусмысленно» і не на користь Заповідника, і що нам варто було б (як я і тоді казав) дати йому бій тоді, не чекаючи нападу фінвідділу. Проект відповіді Фін[ансовому] відділу в справі акту досить великий, а в справі вищезазначених пунктів у них розійшлися думки, чому і призначено додаткове обслідування. Я певен, що додаткове досліджування згладить досить нав-

33. У корпусі № 26 (Братська лікарня) розміщувалася Київська центральна екскурсбаза окрполітосвіти.

34. Інструктор столярної майстерні ВМГ [18, арк. 9–9зв.].

35. Аптека.

36. Данило Михайлович Щербаківський (1877–1927), український мистецтвознавець, музейний діяч, педагог, трагічно закінчив життя самогубством 6 червня 1927 р. і був похований на території Києво-Печерської лаври, неподалік від Великої лаврської дзвіниці.

37. Валентин Андрійович Шугаєвський (1884–1966) працював у Лаврському заповіднику з лютого 1927 р., очолював нумізматичний відділ установи [11, с. 50].

мисні загострення попереднього.

Поклон Зінаїді Олександрівні і Петру Хведоровичу³⁸ [...] Ваш Ів. Олексієв

P.S. Як живе уманська кооперація споживча й сільсько-господарська? [13, арк. 1–2 зв.].

Документ 6

13–VIII–27 р.
у Києві

Дорогий Петре Петровичу!

Ой ще й дуже довго треба чистити «авгієві конюшні», а тому зразу й переходжу до них: кольорове фарбування стін в[ідділу] старобудівельної техніки³⁹. Безумовно Іполит Владиславович [Моргілевський] визнає необхідність кольорування, але ж він, одверто кажучи, просто побоюється, що «універсал»⁴⁰ зіпсує стіни, бо й побілка з ультрамарином у нього вийшла неідеальною. І цілком припустимо, що вимога на темну кольоровку безумовно буде і звичайно обійдеться нам значно дорожче. Але ж, мабуть, Ви дуже щасливі, а тому через годину після одержання листа від Вас до заповідника з'явився кваліфікований кольоровщик стін і фарбовщик підлог що у Вергуна працював по пофарбовці стін II корпусу (іконний відділ⁴¹), який запропонував взагалі свої послуги по перетірці стін та їх пофарбовці. Мені спало на думку, чи не вдасться через цього «спеца» пофарбувати обидві залі 30 корпусу дешевше. Порадився попередю з Костем Васильовичем [Мощенком] (до речі, він зараз у Києві: дістав на Дніпробуді⁴² рецидив ішіасу (запалення сидального нерву) і зараз лікується). Кость Васильович категорично сказав, що це буде коштувати кілька сотень карбованців. Детальні умови зі «спецом» виявили, що така пофарбовка буде коштувати менш 100 карбованців, а тому, вважаючи це за дешеве, – ризикнули допустити «спеца» до кольоровки; колір по вибору Костя Васильовича (Іполита Владиславовича [Моргілевського] немає у Києві) такий, як у вестибюлі II корпусу.

Той же «спец» артіллю бере на себе перетірку, кольоровку спільної канцелярії у VII корпусі. Ціни недорогі: перетірка, побілка і кольоровка стін 75 коп. за кв. саж. (а невдалий «універсал» ставить 1 карб.), пофарбовка долівки 1 карб за кв. саж. а «самоотверженний монах» Феофил категорично вимагав 1 карб 50 коп., от же переходжу до VII корпусу, пам'ятаючи що це частина XVIII сторіччя. Ото ж замість [Ф.Л.] Ернста хочу порадитися з Вами, а тому перш за все додаю примітивний план (іл. 5):

На мій погляд перебудувати тут нема чого. Кімнати 6, 7, 8 є частини сквозного коридору, правда вони майже темні, але ж і з'єднувати їх з кімнатами 1, 2, 3, 4, 5 через вибивку стін буде безумовно поручення стилю 18 віку. От же я все б залишив непорушно. Повстає лише питання про кімнату 3 (кабінет Директора) і як видно з плану,

кімната 3 відділяється від кімнати 2 суцільною стіною і не має простого сполучення з загальною канцелярією через дві півтемних кімнати 6 і 7. Чи це добре, і чи не пробити дверей просто з 2-ої кімнати до 3ої. Слід зазначити, що кімната 3 має дуже стильну скульптуру стелю і на щільній стіні 2 арки. Чи не буде спричинитися просте сполучення кімнат 3 і 2 зайвим нальотом публіки на директора; і, навпаки, при суцільній стіні буде краще регулюватися через кімнату секретаря пропуск відвідувачів до директора, а в напівтемному коридорі на час прийому директора можна буде запалювати лампу. Оскільки шпалери кімнат 1, 2, 3, 4 очевидно не складають стилю 18 віку, то їх зараз відмочують і здимають. Справа лише за кольоровкою. Адже ж у нас «кольоровий спец». А тому моє прохання до Вас таке: негайно в день одержання листа дайте відповідь:

- 1) чи залишати стіну між кімнатами 2–3 непорушно, чи робити двері.
- 2) в який колір пофарбувати стіни кожної з кімнат 1, 2, 3, 4, 5 можете для кожної кімнати дати окремий колір. Майте на увазі, що кімнати 1, 2, 3 затіняються деревами.
- 3) чи треба фарбувати всі вікна, двері і долівку
- 4) чи залишити непорушними кахляні грубки, перевірити лише їх теплоємність, чи замінити їх камяними (по «універсалу»).

На ці питання і всі інші зауваження Ваші що до ремонту канцелярії дайте відповідь зараз же тому, що «спец» вже приступив до ремонту і ці деталі нас треба знати зараз же.

Грати до 7 вікон замовлено [І.М.] Губеру [...] по 3 карб. за пуда (замість 4х вергунівських). Що до ремонту VII кор. по II поверху для В[ідділу] культів по прийнятому Вами проекту Костя Васильовича [Мощенка], то по кошторису Бартлемі сума ремонту складає 5200 карб. і лише штукатурні і печні роботи (по «універсалу») складають 1200 карб. (без перестилки підлог і пофарбовки їх). Це значно рижниться від Вашої асігновки (1200 на все). А тому доводиться дуже крутитися. Вже «Універсал» скинув 200 карб і зупинився на 100. Але ж я міркую поділити ремонт між універсалом і спецом. Універсалу – грубки, тинкування, карнизи; спецу – перетірку, побілку, кольоровку і пофарбовку. В кожному разі на 1200 не втримаємося.

Квартира Беніамінсона чекає Вашого розпорядження. Може Ви там оселите кого-будь з відповідальних робітників. Краще відкласти це до В[приїзду] для орієнтовки на місці. Рішуче розігнався на цю квартиру [І.С.] Авраменко⁴³, але ж я також рішуче його стримав. До речі – справа з кухнею Кисільова (в Софії) вирішена в Нар. Суді на користь Кисільова. [П.Г.] Цельтнер⁴⁴ подав касацію.

В ажурності «касової» винен лише Гр. Демчук. Про відбитки з таблицями не лякайтеся. По авторитетному роз'ясненню Василя Григоровича [Ляскоронського] відбитків ще не надруковано.

43. Вірогідно йдеться про Івана Степановича Авраменка, який з січня 1927 р. обіймав посаду коменданта у Лаврському заповіднику [11, с. 49].

44. Юрисконсульт та учений секретар ВМГ.

38. Батько П.П. Курінного.

39. Йдеться про музей архітектури.

40. Підрядник ремонтно-будівельних робіт.

41. Відділ/секція/фонд станкового малярства ВМГ.

42. Дніпрогесівська експедиція НКО УСРР (1927–1932).

Новий ревізор Ф[інансового]В[ідділу] цікавився: 1) утриманням [В.А.] Шугаєвського з дотації (625 крб) й наочністю 2х завід. нумізматичним віддлом – [В.Г.] Ляскоронського (по вимог. відом.) і [В.А.] Шугаєвського – по призначенню НКО 2) Асігновкою на Вергуна; 3) поїздками до Харкова без вивоза Центру. Відпустка Ол. Яков. [Нікітенко] закінчується те ж до 1–IX і по згоді з нею я перекажу ревізору, щоб він з'явився після 1–IX.

Виник такий казус:

Інвалідні курси⁴⁵ хтіли виселити з 38 корпусу 2х колишніх своїх співробітників, а тепер приватних там квартирантів. Суд не прийняв позови, бо ВУПКі не представив доказів на право володіння будинком корп. 38. От же ВУПКі звернулися до нас з проханням 1) або дати довідку, що ВУПКі тимчасово володіє корп. 38; 2) або дати довіреність від Заповідника на виселення цих мешканців з 38 корп., а виселення буде провадити юрист консультант ВУПКі. [П.Г.] Цельтнер дав своє заключення, що цілком можливо видати таку довіреність і що це навіть до деякої міри корисно і для Заповідника, бо, коли виїдуть ВУПКі, то там не залишиться приватних мешканців. Василь же Григорович [Ляскоронський] не погодився ні на 1й ні на 2й вихід і справа цілком стала. От же і ВУПКі і В. Г-ч [Ляскоронський] просять написати Вам про це на Ваше заключення; хоча й я і попереджував, що не уповноважено мене на передачу Вам справ біжучих на час відпустки.

[Й.В.] Трейбш⁴⁶ одержав В/листівку, казав, що гадає поїхати, лише не знає кому доручити своїх дітей. Казав, що тому потрібно буде на виїзд карбованців з 30, я обіцяв йому здобути аванс, але ж він (Трейбш) кудись зник, і я його від вчора ще не бачив. На цьому кінчаю, бо хочу скоріше одержати відповідь.

Ваш Ів. Олексієв.

Привітання від нас всьому «курению» Курінного [13, арк. 14–15зв.]

Документ 7

УРСР Народній Комісаріят
Освіти 11/VIII–27 року ч. 566
Ради Народніх Комісарів УСРР
Копія: Нар. Ком. Юстиції УСРР
Всеукр. Музейному Городку
з 12/VIII–27 р.

Про Лаврський Іст[орико-] Культ[урний] Заповідник
Для остаточного оформлення Всеукраїнського історико-культурного заповідника в б. Лаврі й визначення плану перетворення його у Всеукраїнський музейний городок за постановою ВУЦВК і РНК УСРР за 29/IX–1926 року треба:

- 1) Затвердити положення про історико-культурний Заповідник (§ 4 постанови)
- 2) Затвердити список майна б. Лаври, що належить передати НКО та план господарського використання приміщень, що не мають історико-культурного й мистецького

45. Всеукраїнські професійні курси інвалідів (ВУПКі).

46. Обіймав посаду фотографа у ВМГ [11].

значіння (§ 3 постанови).

Проект положення про Всеукраїнський державний історико-культурний заповідник «ВМГ» (б. Київ-Печерська лавра) Наркомос УСРР вже надіслав на погодження до Наркомфіну УСРР та Наукомвнуправ УСРР 5/V–1927 р. (остаточно ще не погоджено).

План господарського використання б. Лаври, що подала Комісія № 14460 з 1/VII–1927 року НКО УСРР знаходить цілком слушним, але вважає, що його треба розглянути й затвердити одночасно з положенням про цей Заповідник.

Найкраще розгляд положення й плану використання призначити на вересень 1927 року, викликавши на певний день Директора цього Заповідника проф. Курінного П.П.

Заст[упник] Наркома Освіти (Ряппо)

За Зав. Укр. Науки (Дубровський)

Зав. Адм. Управлінням (Рогозний)

З оригіналом згідно:

16–VIII–27 р.
у Києві

Дорогий Петре Петровичу!

Користуючися тим, що Ви ще не виїхали на розкопки, посилаю, по проханню Василя Григоровича [Ляскоронського], зразок відношення НКО до РНК, що вчора одержано в Музею. Як бачите, на вересень поїздка Ваша до Харкова вже буде визнана Окр. Фін. відділом, бо виїдете Ви за викликом Центру. Очевидно також, що до поїздки до Харкова треба буде зробити де які підготовчі роботи. Кость Васильович [Мощенко], затриманий тимчасово у Києві своїм ішіасом, вирішив продуктивно використати свій час і виготовив кресленики 4х вітрин-вертунів до відділу шиття. Вертуни будуть розташовані навкруги 4х колон зали⁴⁷. У кожному вертуні буде по 30 шкляних рухових вітрин. Кошторис одного вертуна такий:

Матеріал дерев'яний – на барабан крб. 56.50, на рами 186.

Металічні приводи та інші матеріали 49.10.

Вартість виготовлення барабана 60, 30 рам-вітрин 240. Разом – вартість 1 вертуна (без скла) крб. 591.60.

Фактичні витрати наші готівкою (дерево є) складають на 1 вертуна 350 крб. Беручи до уваги, що у нас мають ся 3000 крб. науково-операційних коштів, з фінансового боку немає заперечень до початку праці тепер же. Кость Васильович [Мощенко] дав вичерпуючі технічні вказівки [П.А.] Дзюсу і останній може приступити до праці. Сам [П.А.] Дзюс вже скоро переїде до нас, бо вже помешкання для куховарок ст. слав. громади звільнено. Від Вас залежить дати директиву розпочати працю тепер же, чи відкласти справу до Вашого повернення. Справу з ремонтом VII корпусу по п[ід]/в[ідділу] культів на 2му поверсі здається стягли з мертвої точки.

Роботу розбили на кілька експедицій – тинкарсько-цегляна й печна – універсал – 700 крб.

Перетірка стін, кольоровка їх і пофарбування вікон та дверей – артіль «спеца» Брянцева 500.–

Разом 1200.–

47. У приміщенні Благовіщенської церкви.

По столярських справах (долівки, двері) гадаю збити артіль в Лаврі під головуванням Михайла Данилова, а розборку переборок зробимо звичайними поденними. Звичайно не вкладаємся в Ваш кошторис (1200), але ж все ж таки переведемо ремонт найдешевше.

На ремонт Канцелярії може будемо мати де які заощаження крім Вашого асигнування. Помешкання канцелярії вчора (15–VIII) оглянули комісією (Василь Григорович, Кость Васильович і я). Визнали, що для схоронення стилю 18 віку майже ніяких змін робити не можна. Ремонт полягатиме лише в перетірці стін, стелі, побілці, кольоровці та пофірбуванню долівок та вікон. Кость Васильович отстоює також незмінність кахльових грубок лише з перевіркою їх теплоємності. Кольоровка як для робочого приміщення та ще й при невеликій площі вікон, буде ясных тонів. [Ф.Л.] Ернст зараз в Одесі.

В справі асигновки на закінчення ремонту (нижній поверх) бго корпусу ([П.П.] Потоцького) послали сьогодні друге нагадування. 14–VIII був у нас [В.І.] Баланін⁴⁸ (проїздом) і казав, що мають скоро надіслати з Харкова на цю справу 2500 крб. Бартломі по проханню [П.П.] Потоцького склав кошторис мінімальний (не вергунівський), який виносить до 2000. – і одержання коштів з Харкова цю справу легко б розв'язало.

Шлю привітання від всього музею

Ваш Ів. Олексієв

P.S. Прикладаю кресленик вітрини до в[ідділу] шиття⁴⁹ [13, арк. 13–13зв.].

Документ 8

Дорогий Петре Петровичу!

Хоч і як неприємно Вам одержувати від Лаври відомості, про те все ж таки турбую Вас цим листом.

По-перше, коротке справоздання про зроблену роботу:

За цей тиждень трошки вдалося зробити і планової роботи і по ремонтах –

1) Заклали товстими ґратами вентилятор-лазейку біля Михайлівської церкви;

2) Заклали два вікна на драбині цінного відділу (трошки зменшили небезпеку!)⁵⁰; закладку зробив Феодосій досить добре; вартував два дні при ньому сам Гиглавий⁵¹, за це його компенсовано звільненням на ті дні від ночної варті.

3) У [К.І.] Кржемінського⁵² кінчають печні роботи;

4) У [К.В.] Мощенка побілили одну з квартир;

5) печні роботи на II пов. I корпусу закінчуються;

6) впорядковуються пішоходи та майдан біля 30 корпусу.

7) Поляки обіцяють звільнити крило 29к, і на цьому

48. Володимир Іванович Баланін, брат О.І. Баланіної, з жовтня 1925 р. до листопада 1928 р. обіймав посаду завідувача науково-дослідною секцією Укрнауки НКО УСРР [23].

49. У особовому фонді П.П. Курінного наразі не виявлено.

50. Відділ/секція/фонд металу й каміння ВМГ частково розміщувався на хорах Благовіщенської церкви. Керував відділом П.П. Курінний.

51. Андрон Михайлович Гиглавий, охоронник у Лаврському музеї з травня 1926 р. [11, с. 48].

52. Кость (Костянтин) Іполитович Кржемінський (1893–1937) працював реставратором у ВМГ з червня 1928 р. [11, с. 50].

тижні може розпочнемо роботу і там

8) сьогодні комісією оглянемо квартиру сторожа бк ([П.П.] Потоцького) і з 24–VII приступимо до ремонту

У вівторок 17/VII 28 ходили ми вдвох з В.А. Шугаєвським до водоканалу – страшні там бюрократи сидять, від підводки водогону до 20к категорично відмовляються, здається тут справа безнадійна.

Того ж числа ходив по всіх відділах міської ради. Був у Лапшина – одержав від нього дозвіл на 30 пуд. олії, але ж Внуторг⁵³ скоротив олію до 5 пуд., а ВАКОТ⁵⁴ видав замість 5 пуд тільки 3 пуд. Таким чином, як прийнято казати, план виконано рівно на 10 %. В справі звалок і квартирно-кваліфікаційної комісії був в 20 кімнаті у т. Вайсберг, дуже серйозна і уважна дама, обіцяла негайно надушити на голову комісії (Суботу), та передала постанову комісії про свалки до Протокольної частини. Проте комісія і по цей день ще не з'явилася, а в протокольній част. т. Глинський сказав, що справа зі звалками ще до нього не дійшла. Навідаюся до Протокольної частини на наступному тижні.

Там же дістав виписку постанови М[іської] Р[ади] про передачу нам постатів «Росії та Вітязя» від Арсеналу, і передав її «торжествующому» К.Іп. Кржемінському для одержання зазначених постатів. Але ж «торжество» К.Іпол. було недовге. Коли він не мав постанови про передачу постатей, то директор Арсеналу був дуже до нього прихильний і навіть сказав, що у них є і постать Кочубея (пам'ятаєте, про яку Комгосп писав, що вона вже перелита в ливарні); сподівався, мабуть, щось одержати за постаті, коли ж одержав постанову про передачу, то почав крутити і написав відповідь, що справу направляє до снарядного тресту. Доведеться справу з постатями починати з початку.

В п'ятницю, 20–VII, скликали нараду з користувачів-установ нашими корпусами. На нараді були представники ВУПКі, ясел, центр. архіву⁵⁵, Друкарні [ДВУ–ВУАН], екскурс бази, музею діячів⁵⁶. Головував Валентин Андрійович [Шугаєвський], казав вступне слово, я писав протокол. П.Г. Цельтнер давав пояснення. Проект умов прийняли без особливих суперечок. Висловили побажання при складанні умов з окремими установами умову індивідуалізувати в залежності від особливостей будинку та установи; головне в розумінні встановлення іноді довшого терміну капітального ремонту. Окремим пунктом записали побажання скласти комісії з представників Заповідника і окр. установ і впродовж місяця скласти детальні дефектні акти і кошториси потрібних капітальних ремонтів. Першими просять скласти комісію Екскурсбаза та Ясла. Згідно Вашому побажання Павло Григорович Цельтнер збирається до Харкова 29 VII, куди повезе проект умов і

53. Наркомат внутрішньої торгівлі УСРР.

54. Всеукраїнське акціонерне товариство торгівлі.

55. Центральне архівне управління при Всеукраїнському виконавчому комітеті (Укрцентрархів) (1923–1938).

56. Музей діячів науки та мистецтва України ВУАН розташовувався у корпусі № 24.

протокол наради з таким розрахунком, щоб назад привезти затверджений проект умови. Коли Ви передумаєте посилати [П.Г.] Цельтнера до Харкова, то напишіть до 29 VII.

Здається ще при Вас П.Г. Цельтнер казав про постанову Адмінвідділу, що для всіх мешканців 2-го поверху 24 корпусу треба дати квартири в Заповіднику. Становище наше в цьому відношенні дуже скрутне. Треба переселити 21 квартиру, а наш житловий фонд ледве нараховує 12–13 квартир, да і ті здебільшого на 1 душу (2 кв. саж.⁵⁷), а в 24му корпусі живуть переважно сімейні і з великою площею. Доведеться представити в першу чергу до Адмінвідділу список на переселення частини 24 корпусу; між іншим П.Г. Цельтнер категорично заявив, що при звільненні 2го поверху 24 к[орпусу] приміщення треба передавати тільки тій установі, про яку сказано в позві до Адмінвідділу, а щоб Академія дотрималась попередньої умови, що до ремонтів, то П.Г. Цельтнер склав заяву до Академії, щоб вона впродовж 3х діб дала відповідь, чи приступить вона негайно до ремонту, і лише у випадку позитивної відповіді, буде надіслано до Адмінвідділу проект переселення.

Сьогодні, Всенародна Бібліотека надіслала (за підписом С.[П.] Пастернака⁵⁸) повідомлення, що вона поставила в кошторис поширення штату Флавіянівської Бібліотеки, і зі свого боку просить Заповідник зробити ремонт пом[ешкання] Бібліотеки згідно доданому акту (якого звичайно до повідомлення не додала) та улаштувати опалення. Що нам робить, чи теж зі свого боку включити в свій кошторис опал, освітлення та ремонт Флав[іанівської] Б-ки, чи вжити ще яких будь конкретних заходів зараз, на це останнє власне сил у нас ніяких немає.

Надіслало нам РСІ свою постанову про скорочення адміністративно господ[арських] витрат по Заповіднику. Зразок цієї постанови, за проханням Валентина Андрієвича [Шугаєвського], надсилаю до Вас на Ваше розв'язання, він просить звернути увагу на ухвали цієї постанови (підкреслено червоним олівцем). Дуже було б бажано одержати Вашу персональну відповідь.

Посилаємо до Вас примірник розпорядження по музею – на підпис. Писала його тимчасова замісниця Раїси Михайлівни. Пише звичайно гірше і ширше, але ж роботи багато і доведеться її держати на весь час відпуску Раїси Михайлівни⁵⁹. Замісника Грицеві ніяк не знайшли, а тому касові і матеріяльні справи дуже загальмувалися, до того ж Ольга Яківна [Нікітенко] виїжджає у відпуск у день явки Гриця, і касу до цього часу обов'язково треба записати. От же, щоб як будь зарадити біді, гадаю використати В.К. Палієнко⁶⁰, і на ті дві години, що вона щодня присвячує писанню інвентаря, пересунути її на ведення касової книги за вказівками Ол. Як. [Нікітенко], до речі ж, ми вимагали доглядачку-рахівника. Сподівалося, що з

57. Близько 9 м2.

58. Степан Пилипович Постернак (Пастернак) (1885–1938), з 26 березня 1923 р. до листопада 1929 р. директор ВБУ при ВУАН [24, с. 551–552].

59. Раїса Михайлівна Денбська зарахована до штату друкаркою Лаврського заповідника з жовтня 1926 р. [11, с. 48].

60. Штатна доглядачка Лаврського заповідника.

Вашого боку особливих заперечень не буде.

Лазню⁶¹ передали, за Вашою згодою, Центральному архиву для розборки архивних справ.

В суботу, 21 VII приходив до музеях ніякись – [К.Т.] Штепа⁶² (як не помиляюся) професор Ніж. Інст. Нар. Освіти, доктор історії релігії, докторська дисертація – демонологія в романській релігії – захищав її в Одеському ІНО. Сам закінчив духовну семінарію і Петербурзький філологічний Інститут. Професорує в Ніжені і разом з тим працює у Грушевського по відділу примітивної культури. Хочє виставити свою кандидатуру в конкурсі на зав. від. культів у Лаврському Музею. Вражіння робить добре.

Вчора, 22 VII приходив до Вас ніякись – Бобок (Червоноармійська 81), якому ви доручили продати музейний інструмент – старий баян – добивався Вашої адреси, але я не сказав, і він просив переказати Вам, що за інструмент пропонують 85 крб, і запитує, чи продавати за цю суму. Може Ви про це згадаєте у відповіді, або повідомите його персонально.

Посилаємо Вам: 1) Постанову РСІ; 2) розпорядження по Музею (на підпис); 3) протоколи МРКК (на підпис); 4) Провідник по музею на перегляд.

В суботу 14/VII в 17¼ год. їшов я до II корпусу, щоб побажати Вам щасливої дороги, бо Ви мали відїзжати о 18⁰⁰ годині, але ж Ви не додержали слова і втікли раніш. Бажаю Вам спокійного відпочинку та продуктивної неолітичної праці. Низенький привіт від мене і Серафіми Ізмаїлівни Зінаїди Олександрівни і всій фамілії.

З пошаною Ів. Олексієв.

23 VII–28 р. [13, арк. 16–19 зв.]

Документ 9

24– VII–8

P.S. Життя наше йде зі швидкістю кур'єрського потягу. Вчора не встиг здати на пошту листа, (бо не були готові матеріяли, що переписувалися на машинці), і ось вам низка подій:

Вчора (23–VII) в кінці 3⁰⁰ год. дня до нас знову з'явився представник РСІ з відповідним мандатом на ревізію. Повного об'єму і розміру своєї ревізії не об'явив, а попросив штати і хтів розглянути витрати. На сьогодні просив заготовити де які матеріяли, але ж сам не з'явився.

Іполит Вл. Моргилевський дуже натискує, щоб негайно приступити до впорядкування штор по його відділу. Буде це коштувати кругло 100 карб. Чи витратити на це окремі гроші, чи втиснути в його асігновку (350.– на місяць)

Вал. Андр. Шугаєвський сьогодні ходив до Комгоспу в справі підводки водогону до 20 к[орпусу]. Кошторис йому склали на 300 карб. До 150 крб (цегляні і земляні роботи) можемо взяти на себе і де що заощадити. Решту Комгосп буде провадити сам – за наш рахунок, при чому половину вимагає виплатити зараз, а решту (70–80 крб) на листопад.

61. Корпус № 34 «Братська лазня».

62. Кость Теодосійович Штепа (1896–1958), з 1927 р. професор у Ніжинському інституті народної освіти [25].

Так перед нами витрата на цей рік 200–230 крб. – Певен в тому, що Вал. Андр. в свої 612 крб. цієї суми брати не схоче і буде тиснути на музейний кошторис. Що робить?

Головний же шедевр дня ось в чому!

Коло 3^х годин дня на обрії канцелярії з'явився Мик. Ів. Касперович⁶⁵. «Кавказ» луснув; дорого, холодно (в ночі), і т. ін. і т. ін.⁶⁴ Родина його поки що у Київ ще не вступила, а отаборилася у Боярці. Кость Іполітович [Кржемінський] в розпачі. Плити і залізнi грубки Кашперівської архітектури знесено. Натомість стоять побудови стилю Кржемінського. Затрачена значна частина будівельного кредиту (зі 150 крб. Кос. Іпол.). [М.І.] Касперович, здається досить ясно зазначив, що він нічого не має проти осадження на старому (підновленному) попелищі. Принаймні, Кост. Іпол. рішуче відтіля тікає. Орієнтація на 13 к[орпус] кв. Олексієва (міл-ра). Кость Іполіт. схиляється на те, щоб зайняти кварт. Ковровцова, (що Ви погоджувалися віддати В.Г. Іщенко⁶⁵), а комору в[ідділу]/к[ультів] щоб перенести в задню кімнату за Канцелярією (ця кімната суха і велика). Ремонт знову виявить великий тиск на музейний кошторис. Отже, Петре Петровичу, рубайте цей гордієв вузол.

Ваш Ів. Олексієв [13, с. 20–20 зв.].

Документ 10

4–VIII–28 р.

14 годин

Дорогий Петре Петровичу!

Сьогодні одержав Ваш рекомендований лист з паперами та листівку, і поспішаюся дати відповідь «з okazji» спішно, бо сьогодні відїжджає до Уманя Галя і має передати Вам листа завтра вранці. Поспішаюся, а тому прошу вибачити за лаконичність і беззв'язність.

Вже більш тижня працює «кваліфікаційна» квартирна комісія з 2^х членів М[іської] Ради (т. Субота і Дрейденг), сан[ітарного] лік[аря] Соколовського, мене і коменданта. Працюємо вже 5й день після обіда по 4–5 годин. Обходимо лише монашеські (ст. слав.) приміщення та вільні до розподілу квартири. Сьогодні здається обхід закінчимо. Комісія ділить квартири на 3 категорії – 1^а цілком придатна для розміщення осіб трудового стану, 2^а, що буде придатна до такого розміщення після переведення певного ремонту

3^а – приміщення, що для трудового стану зовсім непридатне, і може бути зайняте «нетрудовим елементом». Заключення роблять члени М[іської]Р[ади] і сан[ітарний]

63. Микола Іванович Касперович (1885–1938) працював у Лаврському музеї реставратором і науковим співробітником з травня 1924 р. [11, с. 50; 26].

64. І.М. Олексієв іронізує щодо перебування М.І. Касперовича із родиною у Криму. 14 березня 1927 р. М.І. Касперович у листі до П.П. Курінного писав: «Крила моїх стремлінь приборкани. Поміч грошова, на яку я надіявся і яка дала б мені змогу перебути в Криму довше і проробити більшу художню роботу, до цього часу не надійшла... і я примушений здати позицію. Я живу буквально на останні карбованці. Звертаюся до Вас з проханням прийняти мене на штатну посаду реставратора, щоб продовжувати далі перервану реставраційну роботу» [27, арк. 5–5 зв.].

65. Лаборант ВМГ з березня 1928 р. [11, с. 50].

лікар. Значну частину монаш[еських] квартир віднесено до 3^{ої} категорії. Разом з тим оглянуто багато приміщень, що мають вікна, іноді і грубки, але ж що не використовувалися для житла (майстерня Неділька, де кілька комор, великі пусті прохідні кімнати то що) і ці приміщення теж віднесено до 3^{ої} категорії.

Кваліфікацію квартир довелося вже практично використати. Для нашого планового розміщення (24к[орпусу] і квартир співробітників) вже намічено до 10 монаш[еських] квартир 1ої категорії, а їм запропоновано буде зайняти вільну площу 3^{ої} категорії.

Наслідки комісії в справах приміщень для установ я не вважаю з[а] великий успіх. Ми маємо лише думку представників. Практичне переведення безумовно буде значно пізніше і ми завжди будемо мати можливість не потрапити в «капкан». УАН на нараді не була, але ж на запитання про ремонт дала відповідь, що ремонт 24 к[орпусу], в тому числі і пофарбовку даху, розпочне в серпні. Заповідник вже послав до Адмінвідділу список квартир до розподілу. Гадається мені, що і ця справа остаточно розв'яжеться не раніше 15–IX, а тому і розв'язання буде в потрібному для Заповідника напрямку.

Ви вже весною мали на увазі осадити філію Поліклініки в 39 корпусі. Друкарня все про це нагадає. З вільною площею дуже сутужно. Але ж, щоб все таки виконати план розселень, і не давати можливості плести на нас плітки, мені б здавалося доцільним розпочати і цю справу. Це б можна було б зробити в такий спосіб: попередю скласти умову на передачу (з друкарнею) і плановий (по передачі) ремонт, а далі розпочати через Адмінвідділ справу про переселення. Само ж переселення можна було б з великою натугою зробити за рахунок 1^{ої} категорії монаш[еських] квартир з виселенням їх за Лавру або на 3^о категорію. Коли цей план Ви ухвалюєте, то прошу мене негайно повідомити.

Що до квартир співробітників, то [К.В.] Мощенку всю площу вже звільнено. [В.А.] Шугаєвський свого всіляко звільнити намагається і, здається, через 2–3 дні справа розв'яжеться. [Й.В.] Трейбша осаджено в 31 корпусі на костях Новицького та Михайла. Комендантську квартиру теж майже звільнено.

Гостро стоїть справа з К.[І.] Кржемінським – Він категорично відмовляється від даної Вам йому квартири на користь [М.І.] Касперовича (між иншим всі капітальні переробки вчорні вже закінчено) і рішуче вимагає кват[ири] Ковровцева та в додаток до неї виселення ще одної квартири (а то і двох) сусідніх мешканців. Разом з цим виникає питання про перевод комори в[ідділу]/культів до задньої кімнати (кол. Каверзіної). Кімната ця досить велика і суха (це визнав і сам [О.В.] Якубський⁶⁶). Щоб розпочати рішучу установку К.Іпол. Кржем[інського] на квартиру Ковровцева прошу Вашої рішучої і негайної директиви.

66. Олександр Володимирович Якубський навесні 1924 р. зарахований до штату музею, до 1 серпня 1929 р. завідував відділом культів.

Заварилася каша з Вайсером. В.А. Шугаєвський довго не міг вибрати, де йому осісти в 20^{му} чи в 13^{му}. Вайсер же, не маючи терпіння, захотів кімнати міліціонера Олексієва (13/9) по згоді з ним, да ще й до того почав поводити себе надзвичайно задиркувато, очевидно, щоб залякати З[аповідни]к і примусити погодитися з фактом його захоплення. Крім звичайного збільшення всілякого роду протоколів на З[аповідни]к, він, тримаючи за собою обидві квартири, (стару і захвачену) підмовив по знайомству свого зав. адресового бюро. Той викликав до міліції В.А. Шугаєв[ського] до складання на нього протоколу (незаконно) про неперезаявку Вайсера і т. д. Одним словом виникла чиста принципова боротьба, бо квартиру (13/9) йому, Вайсеру, при відсутності незаконних вчинків з його боку йому б було передано. Отже, маючи на оці виключно бік принциповий, Вал. Андр. [Шугаєвський] просив листівкою Вашої на це директиви і зараз він дуже просить скоршої відповіді Вашої.

На всякий випадок [П.Г.] Цельтнер вже заготовив черновики скарги до Адмінвідділу на використання Вайсером свого службового положення в персональних інтересах, та позову про виселення В[айсера] як захватчика.

Представник РСІ, бувши один раз, більше не з'являвся.

Олії вареної крім 3^х пудів ще вибігав 1 пуд і більше мати не сподіваюся. Доведеться припинити офарбовку дахів.

Крило 29к[орпусу]⁶⁷ для комор звільнено. Оглянули його вдвох з [В.А.] Шугаєвським і згідно В/думки намітили постановку двох нових грубок з виводом топки в коридор, грати, перетірку, фарбувати підлог мабуть не буде чим. Решту грубок лише пристосуємо до вугілля.

Шлю привітання від Серафіми Ізмаїловни і мене всієї фамілії. Роботи сила силенна. Сама ж робота «переселенчеська» та ще з ускладненнями дуже тяжка. Скорше відповідайте. Ваш Ів. Олексієв [13, арк. 21–23 зв.].

Документ 11

ч. 3

7–VIII–28 р.

Київ

Дорогий Петре Петровичу!

Не одержавши від Вас відповіді на спішний лист мій від 4–VIII, який лист вранці 5–VIII мала Вам передати Галя⁶⁸, і на який я з нетерплячкою чекаю відповіді, – я знову Вас турбую цим листом.

В кінці липня надіслав Вам Кость Іполітович [Кржемінський] вірзки з «Комуніста» за 15 та 20 липня 28 р. з дописом про Заповідник⁶⁹. Про зміст допису казати не буду; він робить дуже тяжке вражіння тенденційною підтасовкою фактів. Посилати його Вам нам було дуже тяжко, знаючи, що допис зіпсує Вам багато нервів. Отже за дописом вже наспів і запит від Укрнауки, який в копії і

67. Трапезна.

68. Дочка І.М. Олексієва.

69. Йдеться про критичну статтю, автор якої висновкував: «Заповідник цілком одірваний от радянської громадськості й невидино, що він їй невідомий» [28; 29].

надсилаю Вам. Що до пояснень по змісту допису, то мабуть вони вже у Вас готові, що ж до організаційних заходів, що пропонує Укрнаука (п. 1 і п. 2 (а, б, в, г)), то здається мені, що всі вони можливі до переведення лише після закінчення відпускнуго періоду наукових робітників (себто з 15–IX–28).

Що до вузько практичних висновків, що витікають з цього пашквільного допису, то може б установити постійну вивіску на Заповіднику на святих воротах, на місці теперішньої тимчасової (яка до того ж вже значно і вицвіла). Чи не поставити там вивіску типу центр[ального] істор[ичного] Архиву (на 12 корпусі) – біле тло і червоні з золотом літери. Між иншим, за пропозицією Костя Іполітовича [Кржемінського] закуплено для вивіски і листове золото.

Може б не пошкодило б зняти і злощасну вивіску «вищої богословської школи», яка (скорше вивіска, аніж мізерна школа) «без драки попала в більшія забіяки». Можна було б і ще дещо намітити, але це все краще буде обговорити персонально, оскільки листовне обговорення навряд чи дасть яку користь.

8/VIII 28. Сьогодні одержано на колективну адресу листівку Вас.Вас. Дубровського про надсилку технічних кошторисів на нашу заявку про ремонт в 28/29 році. Листівку посилаю Вам, собі зняв копію. У виконання листівки сьогодні розшукав кошторисів на крб. 89.615.– і послав їх спішно поштою на ім'я інж. Лошакова (копію надсилаю) решту кошторисів (тисяч на 12) копіюють і пошлемо завтра. Крім того, гадаю екстренно через Бартлемі Іванова, а може і через Комгосп екстренно скласти хочай орієнтовочний кошторис на підводку водогону до пропущених корпусів та на роботи по закріпленню зсвів. Копію повідомлення Лошакову посилаю також і до Вас.Вас. Дубровського.

Вчора відбулася знову нарада експертів в справі установки в З[аповідни]ку радіопередатчика, а на Дзвіниці тросу до нього, як бачите з протоколу, комісія установку тросу на Дзвіниці не визнає за припустиму.

Ранком же 8/VIII одержав і В/лист від 6/VIII і поспішаю дати відповідь.

1) в справі квартирі К.Іп. Кржемінського в кімнаті Ковровцева – треба внести де-які поправки: В.Гр. Іщенко – відмовився від кварт. Ковровцева ще в бутність Вашу в Умані (листовно) з тої причини, що З[аповідни]к не асигнував йому грошей на ремонт. От же мені здається, що може бути незадоволення з тої причини, що, мовляв, [В.Г.] Іщенку квартирі не ремонтвано, а для [К.І.] Кржемінського можна. Що до кол. квартирі Каверзіної, то квартира ця цілком знаходиться в сфері впливу і оточення музейного, бо вона знаходиться біля канцелярії, і ніяких ходів для сторонніх осіб туди немає, до того ж суха і досить велика, в кожному разі в купі з кімнатою в 29 корпусі справа про комору в[ідділу]/культів розв'язується задовольняюче.

Сам Кост Іполітович виявляє в справі квартирній рішучу активність і вже приступив до ремонту кв. Ковровцева (перетірка, переробка грубки, столярські починки).

Він також рішуче вимагав прирізки до Ковровцевської квартирі раніш 2х, а зараз одної задньої інвалідної квартирі. Як я вже писав Вам, звільнення нових квартир поза планом, для нас складає великі труднощі. Кост Іпол. веде також активний ремонт і Касперовичевої квартирі, а тому я сподіваюся в найближчому часі з ним фінансового ускладнення, бо за Вашою директивою більш дозволеної Вами асигновки на К. Іп. більше я йому на обидві квартирі дати не можу (він обіцяє, що [М.І.] Касперович за ремонт своєї квартирі йому гроші поверне).

Все сіє на Ваше «благое разсмотреніє» представляю.

В справі Вайсера, на думку П.Г. Цельтнера, є всі передумови для піднесення справи в суді про виселення, а в Адмінвідділі про зловживання службовим становищем. В справі переведення в життя об[іжної] пост[анови] М[іської] Р[ади] нема чого робити і перевірку. Майже нічого не зроблено. На це, правда, є об'єктивні причини: і [І.С.] Авраменко в VI і [О.Я.] Клименко⁷⁰ в VII працювали більш аніж з подвійним навантаженням. До того ж Вам відома і працездатність і акуратність [О.Я.] Клименка. Взагалі, провокації може й нема, але ж глупста більш ніж досить.

В справі підводки водогону до 20к[орпусу] я всі Ваші міркування довів до відома Вал. Андр. Шугаєвського. Він дуже був схвильований зобов'язанням участі в 50% підводки, бо за його розрахунками до асигнованої йому суми на ремонт він повинен і так докласти до 100 крб. В кожному разі проводку водогону буде розпочато, а деталі буде погоджено по Вашому приїзді.

Надсилаю копію протокола експертної комісії з окремою думкою [М.П.] Наумова⁷¹

Шлю низькій привіт від нас Зінаїді Олександрівні і всій фамілії

Ваш Ів. Олексієв [13, арк. 24–26 зв.].

ПОСИЛАННЯ

1. Нестуля О.О., Верезомська С.Ж. Федір Людвигович Ернст і його щоденник «Художній відділ» 1925–1933 рр. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 241 с.
2. Станиціна Г.О. Сторінки життя родини Курінних в Умані 1900–1930-х рр. // Ант. – № 19. – С. 191–200.
3. Принь О., Принь М. Листування у науковому співтоваристві: три листи Олександра Якубського до Петра Курінного // Матеріали з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2015. – Вип. 19. – С. 261–266.
4. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6132.
5. Олексієв Ів. Викладання кооперації в школі. (Нарис методики кооперації). Умань: Вид-во культ.-просвітнього відділу кооперативного союзу № 10, 1919. – 32 с.
6. Олексієв Ів. Курс споживчої кооперації. (Підручник для шкіл). Умань: Вид-во культ.-просвітнього відділу кооперативного союзу № 15, 1920. – 158 с.
7. Олексієв Ів. Уманський кооперативний союз. (Нарис діяльності за 1917–1920 рр.). Умань: культ.-просвітнього відділу кооперативного союзу № 19, 1920. – 33 с.
8. НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 6.
9. Фонди НКПІКЗ, од. зб. КПЛ-А-1648.
10. Яненко А.С. «Не зупиняйтесь ні перед якими перепонами, намагаючись здобути вищу освіту»: кадрові питання у Лаврському музеї культів та побуту / Всеукраїнському музейному городку 1920-х рр. // Могилянськ читання 2018. Дослідження сакральних пам'яток України. – К.: НКПІКЗ, Видавництво «Фенікс», 2018. – С. 86–90.

70. Олександр Якович Клименко з січня 1927 р. обіймав посаду коменданта у Лаврському заповіднику [11, с. 49].

71. Радіо-технік Управління радіомовлення.

11. Гришин А.Д. Відомості про співробітників Заповідника (20–30-ті роки): Історична довідка // Лаврський альманах. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 47–52.

12. Пристайко В.І., Шаповал Ю.І. Справа «Спілки визволення України»: невідомі документи і факти. Науково-документальне видання. – К.: Інтел, 1995. – 448 с.

13. НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/2.

14. Яненко А. Історія музейної археології УСРР (1919–1934). – К.: НКПІКЗ, 2016. – 368 с.

15. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6133.

16. Білокінь С.І. Музей України (Збірка П. Потоцького): Дослідження, матеріали. – К.: б. в., 2006. – 476 с.

17. Києво-Печерська Лавра у часи Другої світової війни: Дослідження. Документи / Упоряд. Т.М. Себта, Р.І. Качан. – К.: «Видавель Олег Філюк», 2016. – 1200 с.

18. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1461.

19. Український музей. – Збірник 1: Репринтне перевидання 1927 року. – К.: НКПІКЗ; Фенікс, 2007. – 478 с. – (Пам'ятки історії ХХ століття).

20. Кочубей Ю.М. В.В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець / Ін-т сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України. – К.: Медобори-2006, 2011. – 544 с.

21. Білокінь С.І. В обороні української спадщини: Історик мистецтва Федір Ернст. – К.: Інститут історії України НАН України, 2006. – 286 с.

22. Студенець Н. Марія Новицька. Життєвий шлях і наукова діяльність (до 110-річчя з дня народження) // Студії мистецтвознавчі. – К., 2005. – Ч. 3(11). – С. 103–106.

23. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 309.

24. Ковальчук Г.І. Український науковий інститут книгознавства (1922–1936) / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Видавничий дім «Академперіодика». – К.: Академперіодика, 2015. – 688 с.

25. Верба І.В., Самофалов М.О. Історик Кость Штеппа: людина, вчений, педагог // Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК. – К., 2010. – 195 с.

26. Тимченко Т.Р. Микола Касперович: матеріали до біографії // Українська художня культура: історія та сучасні проблеми: зб. наук. праць. – К.: Інститут культурології НАМ України, 2012. – С. 57–71.

27. НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/23.

28. Стародуб К. Біла скарбів. (Всеукраїнський культурно-історичний заповідник) // Комуніст. – 1928. – 15 липня (неділя), № 163. – С. 5.

29. Стародуб К. Біла скарбів. Всеукраїнський культурно-історичний заповідник. (Закінчення) // Комуніст. – 1928. – 21 липня (субота), № 169. – С. 6.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВІМІШ – Всеукраїнський історичний музей імені Т.Г. Шевченка у Києві

ВМГ – Державний історико-культурний заповідник «Всеукраїнський музейний городок»

ВУАН/УАН – Всеукраїнська академія наук

ДВУ – Державне видавництво України

ІНО – Інститут народної освіти

НА ІА НАН України – Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України

НКО – Народний комісаріат освіти

НКПІКЗ – Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник

Укрнаука – Управління науковими установами

УСРР – Українська соціалістична радянська республіка

ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

Яненко А.С. «Ой еще очень долго нужно чистить «авгиевы конюшни»: письма Ивана Алексеева Петру Куринному как источник по истории музейной жизни Киева 1920-х гг.

В статье вводятся в научный оборот письма Ивана Николаевича Алексеева к Петру Петровичу Куренному, директору Лаврского музея культов и быта/Всеукраинского музейного городка. Освещены и прокомментированы различные аспекты музейной жизни Киева, упоминаемые адресантом, прежде всего, хозяйственная деятельность, ремонтные работы и благоустройство территории бывшей Киево-Печерской лавры, «квартирные» вопросы музейной институции и пути их решения, быт и повседневность интеллектуалов в городе 1920-х гг., механизмы административного и политического давления на музеи и музейщиков при тоталитаризме и др.

Ключевые слова: эпистолярное наследие, Иван Алексеев, Петр Куренный, музейное дело, Лаврский музей культов и быта, Всеукраинский музейный городок, Киев, 1920-е гг.

Yanenko A.S. «Oh! For a long time it is necessary to clean the «Augean stables»: Ivan Oleksiev's letters to Petro Kurinnyi as sources for studies of Kyiv museum life in the 1920s

In the article Ivan Mykolaiovych Oleksiev's letters to Petro Petrovych Kurinnyi, a director of the Lavra Museum of Cults and Life/ All-Ukrainian Museum Town, are introduced for scientific use. The various aspects of the museum life in Kyiv, which are mentioned by the addresser, are highlighted and commented: the economic activity, repair works, refurbishment, arrangement of the territory of the former Kyiv-Pechersk monastery, the housing problems of the museum institution and ways of their solution, the everyday life of intellectuals in the city in the 1920s, mechanisms of administrative and political pressure on museums and museum workers in the totalitarian state etc.

Key words: epistolary, Ivan Oleksiev, Petro Kurinnyi, museums, Lavra Museum of Cultures and Life, All-Ukrainian Museum Town, Kyiv, 1920s.

25.02.2019 р.

УДК 2–525.4+2–526.6]:069.5(477.51–22)«1925»

І.О. Ходак

**САКРАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ
МУЗЕЮ ОСТЕРЩИНИ
(ЗА ЕКСПЕДИЦІЙНИМИ МАТЕРІАЛАМИ
МАРІЇ НОВИЦЬКОЇ 1925 РОКУ)**

У статті систематизовано та введено до наукового обігу відомості про сакральні пам'ятки (головно ікони та шиття) Музею Остерщини, обстежені влітку 1925 року співробітницею Музею культурів і побуту (Київ) Марією Новицькою (1896–1965).

Ключові слова: експедиція, музей, Остер, Марія Новицька, сакральне мистецтво, ікона, гаптування.

Упродовж минулого століття було втрачено велику частину культурної спадщини України, насамперед, нетолерованих советською владою сакральних творів. Для оптимального студіювання вітчизняного мистецтва нині доводиться залучати не лише збережені монументальні пам'ятки, станкові твори з музейних колекцій, а і вербальні, й візуальні матеріали дослідників, насамперед, першої третини ХХ ст., що відклалися в державних, відомчих і приватних архівах. Актуальність студіювання експедиційних матеріалів згаданого періоду зумовлена не лише потребами історії мистецтва, але й необхідністю відновити відомості про склад колекцій музеїв країни, що важливо, зокрема, з огляду на респитуційні практики.

Серед експедиційних матеріалів Марії Олексіївни Новицької (1896–1965), що зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України), вдалося виявити звіт «Поїздка в м. Остер та с. Євминку 5/VII–11/VII 1925 р.» [1, арк. 1–6], основне місце в якому відведено опису пам'яток сакрального мистецтва, головно гаптування та ікон, із збірки Музею Остерщини. Зважаючи на те, що колекція

закладу (нині – Остерський краєзнавчий музей) зазнала нищівних втрат у роки Другої світової війни, включно з обліковою документацією, гадаємо, що описи навіть кількох творів становлять неабиякий інтерес для мистецтвознавців і музейників. Отже, мета статті полягає у введенні до наукового обігу відомостей про одну із сторінок експедиційної діяльності М. Новицької та втрачені пам'ятки сакрального мистецтва Музею Остерщини.

Перші огляди наукових напрацювань М. Новицької – яскравої представниці покоління мистецтвознавців, що увійшло в науку в 1920-х роках і невдовзі у процесі «чисток радпарату» було позбавлене можливості працювати за фахом, – подав В. Пуцко в післямовах до публікованих ним за кордоном упродовж 1970–1980-х років розвідках, на той час уже покійної вченої [2; 3]. В Україні її життєвий шлях було увиразнено лише в середині 2000-х років, коли вийшли у світ розвідки Є. Шудрі й Н. Студенець [4, с. 45–46; 5]. Надалі в літературі збереглася тенденція акцентувати увагу на студіях М. Новицької з гаптарської тематики (ідеться, насамперед, про розвідки А. Вариводи [6], Ю. Гридневої [7], А. Чередниченко [8, с. 93–96], М. Залевської [9]), хоча спектр її наукових зацікавлень і напрацювань був куди об'ємнішим.

Щодо експедиційної діяльності М. Новицької загалом і фіксації нею в різний спосіб пам'яток сакрального мистецтва, то Н. Студенець лише зауважила регіони (Чернігівщина, Вінниччина, Хмельниччина, Київщина, Крим), у яких дослідниця побувала «з метою поповнення фондів Лаврського музею» [5, с. 104–105]. І. Ходак і А. Ставицька неодноразово писали про її подорожі студентських років, зокрема до Борисполя, за результатами якої було підготовлено доповідь (співавторка – М. Вязьмітіна) про надгробки місцевого єврейського кладовища [10, с. 46–48, 55–56; 11]. Наразі з експедиційних матеріалів М. Новицької, наскільки нам відомо, оприлюднено лише виконані 1924 року під час спільної експедиції з Н. Коцюбинською описи церков міста Гайсина, сіл Кисляка й Карбівки, замальовки творів сакрального мистецтва в церквах і меморіальній пластики в деяких інших селах Гайсинського району Тульчинської округи [10, с. 73–84, 263–274]. Нещодавно в окремій статті проаналізовано напрацювання дослідниці 1925 року з обстеження п'ятнадцяти церков в тринадцяти населених пунктах Обухівського, Васильківського, Германівського районів Київської округи (нині Обухівського й Васильківського районів Київської області), а заодно наведено детальніший реєстр її експедиційних маршрутів 1920-х і 1940-х років [12].

Упродовж 5–11 липня 1925 року М. Новицька, яка тоді обіймала посаду постійної нештатної співробітниці відділу шиття та тканин Музею культурів і побуту, що функціонував на території Києво-Печерської лаври, здійснила експедицію до Чернігівської округи, щоб зібрати відомості про пам'ятки церковної старовини, зареєструвати підписні й датовані твори.